

Muzaffer Kaya: Ermeni Soykırımı ve Sol Tarih Yazımı Üzerine

Posted on 17/03/2016

Bu oturumda felsefi olmaktan çok tarihsel ve güncel boyutları olan bir tartışma yapacağız. Nejat'ın Menkıbe'de ve diğer yazılarındaki sola ilişkin tartışmaları açmaya çalışacağız. Ben biraz daha geçmişe giderek Nejat'ın Ermeni soykırımı üzerinden solla yaptığı tartışmaya değineceğim ve sol tarih yazımındaki boşluklar üzerinde duracağım. Bu Nejat'ın Paramaz ismini almasıyla alakalı bir şey. Yani doğrudan Nejat'ın çok öne çıkardığı bir mesele olduğu için önemli. Harun Ercan, Menkıbede'ki 1960 sonrası Türkiye sol hareketi ve Kürt özgürlük hareketine ilişkin polemikler üzerine bir sunum yapacak. Barış Şensoy ise Menkıbe'den hareketle Türkiye solu ve öznellik konusunu işleyecek.

Öncelikle Ermeni soykırımına; - tesadüf olarak da denk geldi, önümüzdeki günlerde 100. yıl dönümünü anacağız - soykırım tartışmalarına Nejat nasıl bir açıdan bakıyor ve bugün bir devrimci ya da bir komünist olarak Ermeni sorununa nasıl bakmalıyız? Ermeni soykırımı tartışmasında bizim pozisyonumuz ne olmalı? Meseleye ordan başlamak istiyorum.

Soykırım tartışması - ki biliyorsunuz buna uzun yıllar soykırım diyemedik - son 10 yıldır, özellikle Hrant Dink'in olağanüstü kahramanca çabalarıyla Türkiye gündemine girebildi. Bu konuşamadığımız tabu meselelerden bir tanesiydi. Ama son 10 yılda bu meseleyi biraz daha konuşabilir hale geldik ve solda bu konuda bir kafa açıklığı, yeni bir kavrayışın hızla gelişmeye başladığını görüyoruz.

Tabi bu konuda Nejat'ın yaptığı tartışma, insanlık suçu ya da insan hakları bağlamında bir tartışma değil; daha başka bir yerden, daha politik bir yerden tartışmaya çalışıyor. Menkıbe'de çeşitli tartışmalarda bu meseleye referans veriyor Nejat, ama dağınık bir

şekilde. Soykırım tartışmasını daha derli toplu sistematik olarak tartıştığı yer Fraksiyon.org sitesinde çıkmış olan yazısı. Yanlış hatırlamıyorsam 2012 tarihli “Cadı Kazanında Kaynayan Günahlar” diye başlayan bir yazısı var, okuyanlarınız vardır. Aslında bir kitap tanıtımı gibi başlayan bir yazıdır o. Federici’nin kitabını anlatmakla başlıyor ve kadın meselesine giriyor. Menkıbe’nin okuru çok zorlayan, kapalı bir metin olduğunu söylüyoruz çoğu zaman, ama o makalesi son derece net, çok sistematik ve çok güçlü bir şekilde argümanlarını kuruyor. Ve Ermeni meselesine bugünün komünistleri olarak nasıl bakmamız gerektiğini çok iyi anlatıyor. Burda sabahatan beri yapılan konuşmalarda geçen bir vurgu var, biz bu insanları sadece tarihin kurbanları olarak değil, tarihin siyasi aktörleri olarak da görmeliyiz diyoruz. Nasıl ki kadın meselesinde, kadınlar özgürlük mücadelesine girdikleri ya da iktidara karşı direndikleri için katledildiler ve katlediliyorlarsa, Osmanlı Ermenileri de bir özgürlük mücadelesinin aktörleri oldukları için katledildiler. Meseleyi sadece masumiyet ve mağduruyet üzerinden okuduğumuzda Ermeni devrimcilerine haksızlık etmiş oluruz.

İşte Nejat, bu gün asıl Ermeni devrimcilerinin özgürlük mücadelesini anlamamız, o mücadeleden öğrenmemiz, onu kendi deneyimimiz gibi hissetmemiz lazım diyor ve burda insan hakları tartışmasının ötesinde siyasi ve ideolojik bir tartışma yapıyor. Ve Ermenilerin aslolarak bir siyasi tahayyülü olduğunu, bu siyasi tahayyülün milliyetçilikle sosyalizm arasında gidip gelen özgürlükçü bir tahayyül olduğunu vurguluyor. Bir Ermenistan hayali elbette var, ama imkan buldukları ölçüde, mesela 1908’de eşitlik, özgürlük ve kardeşlik sloganlarıyla bir Meşrutiyet devrimi gerçekleştirdiğinde, devrimci Ermeni örgütleri kaderlerini Osmanlıyla birleştirmeyi de tartışıyorlar. Halkların eşit ilişkiler içinde birlikte yaşadığı demokratik fedaratif ve hatta sosyalist bir Osmanlı devleti ve toplumu hayal ediyorlar. Yani burada biz Osmanlı’nın geleceğine dair farklı bir tahayyül görüyoruz; daha demokratik, daha özgürlükçü, daha eşitlikçi bir Osmanlı tahayyülü var. Bu yüzden soykırım sadece bu insanları fiziken yok etmedi, bir etnik temizlik ve mülke el koymanın ötesinde siyasi ve ideolojik bir soykırım olduğunu da söylemeliyiz. Bir siyasi ihtimalin yok edilmesi anlamında. Oysa tarih başka türlü gerçekleşebilirdi, 20. Yüzyılın başında tekçi bir ulus devlet yapısı ortaya çıkmayabilirdi. Soykırımla tam da bu ihtimali yok etti İttihat ve Terakki yönetimi, yani

o zamanki Türk devleti.

Burada Ermenilerin siyasi aktörlüğü meselesini sadece Nejat'ın ya da komünistlerin öne çıkardığı birşey olarak görmeyelim. Bu aktörlük meselesini sol liberaller de 1990'lı yıllardan itibaren yazmaya başladılar. Ermeniler eğer yok edilmeseydi ve Rumlar gönderilmeseydi Osmanlı devleti, tektipçi otoriter bir ulus devlet yerine liberal demokrasinin ve burjuva kültürünün hakim olduğu daha çoğulcu bir imparatorluk modeline dönüşebilirdi. Bu ihtimal Ermeni ve Rumların tasfiyesiyle heba oldu. Sol liberal aydınların geliştirdiği bu yaklaşım, ikili bir karşıtlık üzerinden tarihi anlatır. Ya bürokrasinin hakim olduğu Türk milliyetçisi otoriter bir rejim kurulacaktı ya da Hristiyan burjuvazinin varlığı sayesinde demokratik çoğulcu bir imparatorluk yapısı ortaya çıkacaktı. Bu liberal ihtimal, aslında bugünkü Avrupa Birliği projesine tekabül ediyor. 1990'lardaki AB tartışmaları ile beraber, Rum ve Ermenilere dönük daha pozitif bir söylem öne çıkmaya başlandı. Bu bakışta iki tane seçenek var; ya koyu milliyetçilik ya liberalizm. Geçmişe dönük sol liberal eleştiride Ermenilerin ve Rumların tasfiyesi, aslolarak Osmanlı burjuvazisinin tasfiyesi olarak kodlanıyor. Ama Nejat, bu iki ihtimalin dışında, başka ihtimaller de vardı diyor. İşte sadece sol liberallerin değil, devrimci solun da görmezden geldiği bu başka ihtimal ya da ihtimaller üzerinde durmak istiyorum.

Bunun için öncelikle Türkiye sol tarih yazımı üzerine bi şeyler söylemek gerekiyor. Türkiye sol tarih yazımında, adı "Türkiye" sol tarihi olarak geçse de, asıl olarak Türklerin kurduğu örgütler anlatılır. Osmanlı Ermeni hareketlerinin muazzam özgürlükçü potansiyeli, bizim neredeyse resmi tarih anlatısına dönüşmüş olan sol tarih yazımımızda yer almıyor. Ve biz bu yüzden, Ermenilerin ve Rumların tasfiyesini, burjuva demokratik, liberal bir siyasi projenin yok edilmesi olarak okumak durumunda kalıyoruz. Halbuki başta Ermeniler olmak üzere - bu konuda Ermeniler hakikaten öncü konumda - Hristiyan ve Yahudilerin kurduğu sol siyasi oluşumlar, Türkiye sol tarihinin dışında bırakılıyor. Oysa sosyalist fikir ve örgütlenmeler ilk olarak Osmanlı Ermenileri arasında başlıyor. Daha sonra Osmanlı vatandaşı Yahudilerin, Makedonların, Bulgarların ve Rumların öncülük ettiği sol parti ve sendikalar var. İşçi hareketleri tarihinde bunlara kısmen değinilse de, Türkiye sosyalist hareketinin tarihi

yazılırken Türk olmayan halkların kurduğu sosyalist örgütler bu tarihin bir parçası olarak değerlendirilmiyor.

Çoğu zaman Ermeni özgürlük hareketi, sadece milliyetçi bir hareket olarak tanımlanıyor bizim tarih yazımımızda. Oysa yakından baktığımızda, Kafkasya'daki Ermenilerle de sıkı ilişkiler içinde olan devrimci Ermeni örgütlerinin, demokratik ve sosyalist nitelikleri çok açık. Ermeni özgürlük hareketlerinin sosyalizmle görece erken tanışmasının nedeni Kafkasya ile olan bağları. Kafkasya tıpkı Balkanlar gibi halkların içiçe yaşadığı bir coğrafya. Önemli bir sanayileşme var ve Rus imparatorluğunun sınırları içinde. Burada Gürcüler ve Ermeniler arasında önce Rus Narodnizmi'nden etkilenmiş halkçı, daha sonra Marksist çok sayıda örgüt kuruluyor. Ermenilerin özgünlüğü, nüfuslarının Osmanlı, İran ve Rus İmparatorluklarına dağılmış olması. Aslında çok ilginç bir şekilde 20. Yüzyılın başında Ermeniler bugünkü Kürtlerin durumuna benzer bir siyasi konumdalar, bugün nasıl ki Kürt özgürlük hareketi, Ortadoğu özgürlük hareketine dönüşmüş durumdaysa, Ermeniler de Kafkasya ve Osmanlı coğrafyasında etkin olan bir özgürlük hareketine dönüşmüş durumdaydılar. Gerek Rusya'daki 1905 Meşrutiyet Devrimi'nde, gerekse 1906 İran Devrimi'nde ve 1908 Osmanlı Devrimi'nde Ermenilerin önemli katkıları var. İran'da mesela İranlı devrimcilere silah kullanmayı ve bomba yapımını Ermeni fedailer öğretiyor. Taşnak'a bağlı Ermeni fedailer Tahran'a kadar gidiyorlar ve 1906 devriminin kahramanları arasında anılıyorlar. Rus Devrimi tarihinde yine Ermeni devrimcileri görüyoruz. Türkiye'de ise 1908 devriminde İttihat Terakki'nin Anadolu'da hiçbir varlığı yoktu, devrimin Anadolu'daki gücü Ermeni örgütleriydi aslında.

İçlerinden sosyalizme en yakın olan örgüt Hınçak partisiydi ki, Nejat da Paramaz ismini Sosyal Demokrat Hınçak Partisi'nin yöneticilerinden olan ve 1914'de Beyazıt meydanında idam edilen Paramaz'dan alıyor. Yani oldukça zengin ve çok şey öğrenebileceğimiz bir Ermeni sosyalizmi tarihi var ve bu aslında bizim tarihimiz, çünkü bu olaylar Osmanlı'nın içerisinde cereyan ediyor. Bugün yaptığımız pek çok tartışma o zamanlar Ermeni sosyalist hareketi içersinde de yapılmış. Bir kere milliyet ve sosyalizm sorununu çok yoğun tartışmak

durumunda kalmışlar. Nasıl bir yönetim tarzı olacak? Kafkasya’da tüm halkların özgürce yaşayabileceği bir sosyalist federasyon olabilir mi? Demokratik özerklik tartışması var mesela. Anarşizmden Marksizme kadar çok değişik Ermeni devrimci gruplar var ve bunlar bugün de bizim tartıştığımız pek çok konuyu aslında tartışmışlar. Federasyon, demokratik özerklik, bağımsızlık, ezilenlerin birliği... Türkçe yayınlar çıkararak Müslümanları da örgütlemeye ve ortak bir cephe kurmaya çalışıyorlar. Yani çok basit ayrılıkçı bir eğilim olarak yaftalanmaması gerekiyor. Bölgesel ölçekli düşünen ve bölgesel bir perspektifle davranan, aslında çok ileri tartışmaları yapan bir hareket Ermeni özgürlük hareketi. Komünist Manifesto’nun Osmanlı coğrafyasına ilk Ermenice olarak girmesi de bir tesadüf değil.

Meşrutiyet’ten sonra kurulan Osmanlı meclisindeki tartışmalara baktığımızda, burada yine Ermenilerin çok önemli bir yer tuttuğunu görüyoruz. Meclis-i Mebusan’da işçi hakları konuşulduğunda ve grevlerin yasaklanması kanunu geldiğinde İttihatçılara karşı en sağlam muhalefeti yine Ermeniler yapıyor. Taşnak ve Hınçak milletvekilleri bayağı bir sosyalizm propagandası yapıyorlar mecliste. İttihaççılar çoğu zaman onları yanıtlamakta zorlanıyorlar. Çok enteresan tartışmalar var. Bunları sadece Ermenilerle sınırlamayayım. Ermenilerin özel bir rolü var ama, Bulgar ve Yahudi sosyalistleri de bu süreçte bir Osmanlı sosyalizmi, özgürlükçü federatif bir siyasi rejim hayal ediyorlar.

Şimdi bütün bunlar hiç yokmuş gibi, biz Türkiye’de sol tarih kitaplarına baktığımızda, Nejat’ın da söylediği gibi, bir milad olarak 1920’de Bakü’de kurulan TKP’yi görüyoruz. Gerek sol örgütlerin gerekse bağımsız yazarların kaleme aldığı sol tarih kitaplarında Türklerin dışındaki Osmanlı halklarının kurduğu sosyalist örgütler Türkiye sosyalizminin tarihi içinde konumlandırılmaz. En son mesela Dipnot’tan bir kitap çıktı “Türkiye Sol Tarihi 1 ve 2 diye, Mustafa Suphi ile başlıyor. Yakın zamanda kısmen Osmanlı Sosyalist Fıkrası ve İştirakçi Hilmi de bu tarihe eklenmeye başladı. Veya daha eskiye gitmek istediğimizde Şeyh Bedrettin’e gidiyoruz. Ya da işte Alevi ayaklanmalarına falan gidiyoruz. Nedense Selanik’teki Sosyalist İşçi Federasyonu’nu, Hınçak örgütünü, hatta Taşnak örgütünü Türkiye sol tarihinin

bir parçası olarak göremiyoruz. Bu daha sonraki meselelerde de geçerli, mesela ASALA'nın hiç konuşulmaması, 12 Eylül'de soldan idam edilenler sayılırken ASALA militanı Ekmekçiyan'ın unutulması...

Benim bildiğim Türkiye Sol tarihine dair en eski metin, Hikmet Kıvılcımlı'nın Yol serisinde yer alan anlatımlardır. Aslında Yol serisinde Ermeni Sorununa değinir Kıvılcımlı. Hatta tarihte eşi benzeri az görülmüş bir katliam olarak bahseder Ermeni kıyımından. O zaman soykırım kavramı yok biliyorsunuz. Konuya duyarlıdır ama Ermeni meselesinden, sadece burjuvaziye anlattığı bölümde ve ikinci olarak da ulusal sorunu, yani Kürt sorununu anlattığı bölümün girişinde kısaca bahseder. Türkiye sol tarihini anlattığı bölümde ise Ermeni örgütlerinden hiç söz etmez, Türkiye sol tarihini Mustafa Suphi ve Halk İştiriyakün Fırkası ile başlatır. Daha sonra yazılan bütün sol tarih kitap ve makaleleri de aşağı yukarı bu çerçevede içinde kalır.

Bu tarih yazımında, Yahudilerin önderliğinde Selanik'te kurulan, Türkçe, Yahudi İspanyolcası, Rumca ve Bulgarca yayın yapan, on binden fazla işçiyi örgütlemiş, Sosyalist Enternasyonel'e üye olmuş bir hareketi kendi deneyimimiz olarak göremiyoruz. Hınçak ve Taşnaklar da Sosyalist Enternasyonel'in üyesiydi. Soykırım Ermeni sosyalistleriyle olan bağı koparmış gözükse bile, daha sonra kurulacak olan Şefik Hüsnü TKP'sinin militan kadrosunun büyük bir çoğunluğunu Balkan topraklarında sosyalizmle tanışmış olan göçmenlerin oluşturduğunu unutmamalıyız. Yine komünist hareket içinde çoğu Balkan göçmeni çingenelerin önemli bir yer tutmuş olduğu da sol tarih yazımının yeterince yer vermediği konulardan birisidir.

Ulus devlet paradigmasını örtük olarak benimsemiş bu sol tarihyazımını aşma konusunda bazı çabaların olduğunu da söylemem lazım. Bu konuda ilk önemli çalışma, 1990'ların başında Mete Tunçay ve Eric Zürcher'in derlediği Osmanlı İmparatorluğu'nda Sosyalizm ve Milliyetçilik adlı kitaptır. Türkiye sol tarihi üzerine en kapsamlı araştırmaları yapmış olan Tunçay, 1960'larda yayınlanan Türkiye'de Sol Akımlar kitabına başlığını koyarken,

milliyetçi olmamak için Türk yerine Türkiye kavramını tercih ettiğini ama kitapta sadece Türklerin kurduğu örgütlerden bahsettiğini söyleyerek bir özeleştiri yapar. Gerçekten de bugünde dek Osmanlı vatandaşı Ermeni, Rum, Bulgar ve Yahudi sınıfların deneyimlerini kendi deneyimlerimiz olarak göremedik. Bütün bunları dahil ederek yeni bir Türkiye sol tarihi yazımı yapılmasına ihtiyaç var. İnternet taramalarımın görebildiğim kadarıyla yurt dışında Sait Çetinoğlu'nun yazıları var bu konuda. Yine en son yeni bir kitap çıktı: Paramaz. Kadir Akın'ın, Hınçak arşivini de kullanarak hazırladığı kitap yeni bir sol tarih yazımı için öncü bir çalışma niteliğinde.

Türkiye sol tarihini bütün Türkiye halklarının mücadele tarihlerini de katarak yeniden yazarsak bunun nasıl bir faydası olur ya da ne anlamı olur diye soracak olursanız; birincisi öğrenecek çok şeyimiz var bu hareketlerden. Gerçekten bir sürü şeyin ta o zamandan tartışıldığını görmek son derece ilginç ve öğretici. Ama bundan daha da önemlisi, yeni bir tarih yazımı kendimizi yeniden tanımlamamız anlamına gelecektir. Eğer bunu yapabilirsek, Ermenilerin ve diğer Osmanlı halklarının mücadele deneyimlerini kendi deneyimlerimiz olarak görebiliriz. Bu bambaşka bir bakış açısı demektir. Onların da kahramanlıklarına şarkılar yazabilir, acılarına ağlayabiliriz. O zaman sadece Mustafa Suphiler için değil Paramazlar için de şarkılar yazılır Türkiye'de. Çok daha zengin bir tarihin mirasçıları olduğumuzu fark edebiliriz. Ve nihayet Ortadoğu'nun en önemli devrimci dinamiği haline gelmiş olan Kürt özgürlük hareketinin deneyimini kendi deneyimimiz olarak görebiliriz böyle bir bakış açısıyla.

Ve son olarak bize daha geniş bir mücadele perspektifi kazandırır böylesi bir sol tarih yazımı. Ulus devlet sınırlarına aşan bölgesel bir devrimci mücadele için gerekli zihinsel donanımı inşa etmek anlamına gelir. Tabi bu uğraş aynı zamanda komşu halkların dillerini öğrenmemizi de gerektiriyor. Biz Türkiye sosyalistleri olarak Kürtçe öğrenmiyoruz, Ermenice bilmiyoruz, Bulgarca, Rumca ya da Arapça bilenimize rastlamak pek mümkün değil. Bence Osmanlı sonrası coğrafyasında devrimci hareketler arasında yeni bir ilişkilendirme ve bölgesel bir mücadele perspektifi oluşturabilmek için bu toprakların toplumsal mücadele

tarihine yeni bir bakış zorunlu. O zaman ulus devletlerin bizi kapatan sınırlarını aşip komşu halkların bir zamanlar denedikleri ortak mücadele pratiğini tekrar deneyebiliriz. Bu sefer çok daha bilinçli ve tarihten dersler çıkarmış olarak bunu yapabiliriz.

Son olarak şunu söylemek istiyorum: Paramaz Kızılbaş; Nejat'ın seçtiği bu iki isim teorik düşünüşünü karşılıyor. Bu isim iki tane soykırıma referans veriyor. Paramaz Ermeni Soykırımı'na, Kızılbaş da Dersim Soykırımı'na. Paramaz ismi, Ermenilerin Osmanlı'da başka bir hayat kurma, daha özgürlükçü ve eşitlikçi bir siyasi proje hayaline referans veriyor. Bu modern bir alternatif, Marksizm'le tanışmış, modern zamanlara ait bir özgürlük projesi olarak Paramaz. Kızılbaş ise Dersim'deki kapitalizm öncesi komünal ilişkilerin hala sürdüğü daha kadim bir alternatifi simgeliyor. O da çok kıymetli Nejat için. Biz genellikle kapitalizm öncesi yaşam deneyimlerinin geleceğin komünist toplumunun inşası açısından son derece öğretici ve ilham verici olabileceğini unutuyoruz.

Böylece Nejat seçtiği kod ismiyle, hem bu topraklardaki kadim komünal ilişkileri yaşatan asi Dersim aşiretlerine, hem modern özgürlükçü bir ideolojinin temsilcileri olan Ermeni devrimcilerine selam göndermiş oluyor.

Bu metin 19 Nisan'da gerçekleştirilen Menkıbe Tartışmaları'ndaki " Paramaz'ın Nazarında Türkiye'de Sol ve Kürt Hareketi" isimli oturumda Muzaffer Kaya tarafından sunulmuştur.

Kaynak: hayalgucuiktidara.org